

Місія та функції андрагогів у системі післядипломної педагогічної освіти

Т.М. Сорочан

Ключовою проблемою системи освіти на сучасному етапі є забезпечення розвитку професіоналізму педагогічних кадрів. Однією з методологічних засад функціонування системи післядипломної педагогічної освіти є андрагогічний підхід. Він розкриває особливості навчання дорослих, зумовлені їх психофізіологічною і соціальною зрілістю. Доросла людина сама визначає, які результати освіти їй потрібні, у який термін і якої якості. Дорослому потрібні не самі знання, а вирішення життєво важливих проблем. Знання виступають умовою їх вирішення, досягнення цілей у професійній діяльності. Відбувається перенесення акценту із набуття нових знань на їх застосування для вирішення професійних проблем.

Сучасні погляди на проблеми навчання дорослих, андрагогіки зумовлюють необхідність нового розуміння місії та функцій викладачів і методистів закладів післядипломної педагогічної освіти. Ми обстоюємо думку, що всі вони є андрагогами, незалежно від того, яку посаду обіймають.

Отже, метою цієї статті є розкриття сутності оновленої місії та функцій андрагогів з огляду на виклики часу.

Місія – це смисл суспільно значущої діяльності, проголошення цінностей. Так само, як і місія організації в менеджменті, в післядипломній освіті може бути задекларована місія андрагога, тобто, зазначені важливі, корисні для суспільства, пріоритетні цілі-цінності його діяльності. На нашу думку, місія андрагога полягає в створенні цілісної системи професійного розвитку педагогів у післядипломній освіті в період від отримання диплому до завершення професійної діяльності, у сприянні поєднанню педагогічної теорії з практикою, у науково-методичному супроводі розвитку системи освіти в цілому та окремих інновацій.

Отже, виконуючи власну місію, андрагог, перш за все, зосереджує увагу на забезпеченні професійного розвитку педагогічних кадрів. Цей розвиток має певні закономірності. До вершин професіоналізму (власного акме) педагоги піднімаються не лише тоді, коли входять в професію, а кожного разу, коли опановують нове, набувають нової компетентності. Таке сходження може проходити досить швидко, впродовж декількох років, а може припинитись на певному етапі.

Професійний розвиток як цілісний процес розвитку професіоналізму або опанування будь-якої однієї нової компетентності починається з допрофесійного рівня, який характеризується тим, що педагог поки ще не визнає відповідних цінностей, не сприйняв їх для себе, а знання та вміння знаходяться на початковій стадії формування. Важливу сходинку до рівня професіоналізації, тобто, активного формування необхідної компетентності, педагог долає, якщо починає відчувати потребу в цьому. Тоді ж він робить перші спроби, виконує окремі елементи практичних дій у застосуванні нової компетентності у професійній діяльності.

Якщо ми спостерігаємо діяльність педагога за алгоритмом, взірцем, інструкцією (репродуктивний рівень професійної діяльності) і дедалі він починає діяти впевнено, самостійно, навіть привносячи власні ідеї та способи дій (частково-пошуковий рівень), то можна констатувати поступовий перехід від майстерності до творчості. Педагогічна творчість проходить спочатку етап внесення новизни в окремі складові компетентності, потім – етап активного вдосконалення практичного досвіду й прагнення презентувати його колегам.

Інноваційний рівень професійної педагогічної діяльності ми можемо спостерігати, якщо педагог не просто додає новизну до вже відомих прийомів, методів, методик, технологій, а створює принципово новий інтелектуальний продукт, який може суттєво вплинути на результати освіти і має соціальну значущість.

Ми можемо схематично представити «Сходинки до професіоналізму».

Рис. 3 презентації

Таким чином, «сходинки до професіоналізму» показують, що процес розвитку будь-якої нової компетентності та професіоналізму в цілому проходить етапи допрофесійної стадії, професіоналізації, майстерності, творчості і може досягти інноваційної вершини. Педагоги піднімаються «сходинками» в індивідуальному темпі, тому у навчальній групі, в педагогічному колективі, у методичному об'єднанні знаходяться фахівці з різним рівнем професійного розвитку. Це слід враховувати андрагогам у процесі комплектації груп на курсах підвищення кваліфікації, при складанні навчальних планів курсів, при визначенні змісту заходів міжкурсового періоду тощо.

Узагальнимо зазначені особливості в таблиці.

Таблиця. Етапи професійного розвитку педагогів

Етап професійного розвитку	Рівень професійної діяльності	Об'єктивні ознаки	Рефлексія педагога
допрофесійний	початковий	ціннісного ставлення не виявляє, знання обмежені або неповні, способами дій не володіє або володіє на початковому рівні	не знаю, не використовую
професіоналізації	початковий, репродуктивний	виявляє окремі ознаки ціннісного ставлення, набуває знань, володіє певними способами дій, формуються первинні навички та уміння, діє за взірцем, алгоритмом	прагну навчитися, частково використовую
майстерності	репродуктивний, частково-пошуковий	виявляє ціннісне ставлення, може розкрити окремі аспекти власного позитивного	знаю, використовую, моделюю, змінюю, можу поділитися

		<p>ставлення, прагне оновлювати знання, впевнено діє, має сформовані навички та вміння, може вносити в діяльність часткові зміни</p>	досвідом
творчості	пошуковий, творчий	<p>прагне розкрити сутність цінностей для інших, має значний обсяг спеціальних знань, які постійно примножує, має високорозвинені вміння, активно змінює, перетворює окремі складові освітньої практики, розробляє власні методики</p>	творчо використовую, створюю нове
новаторства	інноваційний	<p>виокремлює, акцентує увагу на нові цінності, продукує нові знання, створює принципово нові методики, освітні технології, цілісні практики, які мають професійну та суспільну значущість, суттєво збагачують педагогічну теорію та досвід</p>	створюю принципово нове, корисне для суспільства

На основі розуміння закономірностей професійного розвитку педагогів, враховуючи місію, ми можемо виокремити **функції андрагогів**.

За різними джерелами функція (лат. *Functio* – виконання) – це діяльність, обов'язок, робота, зовнішній прояв властивостей об'єкта в певній системі відносин, до якої він належить. Інше значення поняття «функція» підкреслює, що це вид зв'язку між об'єктами, коли зміна одного з них призводить до зміни іншого. У різних галузях знання застосовуються, як правило, обидва поняття функції.

Отже, **оновлені, сучасні функції андрагогів такі:**

- андрагог-викладач;
- андрагог-методист;
- андрагог-консультант;
- андрагог-експерт;
- андрагог-фасилітатор;
- андрагог-модератор;
- андрагог-менеджер;
- андрагог-супервізор;
- андрагог-тьютор;
- андрагог-тренер.

Пояснимо сутність кожної із зазначених функцій.

Викладацька функція андрагога суттєво відрізняється від тієї, яку виконує викладач у студентській аудиторії. Ці відмінності зумовлені психологією дорослої людини, її ставленням до навчання. Особливості навчальної аудиторії педагогів полягають у тому, що це фахівці з вищою освітою, які мають значний досвід, критично ставляться до змісту та технологій навчання, потребують професійного спілкування. Андрагог-викладач постійно відшукує баланс між теорією та практикою, намагається максимально активізувати слухачів на занятті. На відміну від молоді, яка здобуває вищу освіту, педагоги сприймають матеріал крізь призму практичного досвіду і з осмисленням можливостей застосування набутих знань. Андрагог-викладач виходить із того, що не слухачі зобов'язані вчитися, а він має мотивувати

слухачів до опанування нових компетентностей, створити атмосферу поваги до кожної думки. Учителі очікують від навчання іншого результату, ніж студенти. Для дорослих фахівців цінність мають ті результати, які дозволяють вирішувати важливі проблеми професійної діяльності, а студенти найчастіше результатами вважають складання заліків, іспитів тощо.

Функція *андрагога-методиста* полягає в сприянні щодо вдосконалення та розповсюдження методик викладання навчальних предметів та виховання, поширення сучасних освітніх технологій. Методична діяльність багатопланова: опанування нового змісту освіти, опрацювання прийомів, методів, методик, технологій навчання та виховання, вимірювання, аналіз та моніторинг результатів, узагальнення, апробація та поширення кращого педагогічного досвіду, надання методичних рекомендацій тощо.

Консультативна функція андрагога дозволяє конкретизувати певні аспекти змісту та технологій педагогічної діяльності. Учителі самостійно визначають проблемне поле для консультацій, формулюють запити та запитання. На цій основі андрагог обирає зміст, послідовність консультування. Результатом консультування має стати не лише набуття нових знань, а й мотивація щодо подальшої самоосвіти вчителя.

Можна стверджувати, що вищезазначені функції андрагога є традиційними для післядипломної освіти. Проте розвиток цієї галузі зумовив необхідність виокремлення та опанування нових функцій, які ми охарактеризуємо далі.

Андрагог-фасилітатор у процесі взаємодії з педагогами сприяє розкриттю їхнього творчого потенціалу, розвиває педагогічну майстерність і професіоналізм. Він забезпечує сприятливі умови для виявлення індивідуальності кожного педагога, спрямовує на пріоритети особистісного, інтелектуального, творчого розвитку.

Термін «фасилітація» походить від англ. to facilitate – полегшувати, сприяти, допомагати. Фасилітативна функція виявляється в тому, щоб допомогти педагогу віднайти, узагальнити, висвітлити кращі здобутки його

досвіду, створити тим самим передумови для подальшого професійного зростання, творення нового в професії.

Фасилітація розглядається також як усвідомлене, самостійно ініційоване, спрямоване на опанування смислів як елементів особистісного досвіду учіння, в ході якого викладач (андрагог-фасилітатор) є помічником, допомагає самостійно шукати відповіді на запитання та оволодівати способами діяльності.

Андрогог-фасилітатор відкритий до спілкування, виявляє високий рівень емпатії (здатності бачити внутрішній світ, психічний стан іншої особистості), демонструє впевненість у можливостях і здібностях тих, кого навчає.

У сучасній педагогічній практиці актуалізується **функція експерта**. Експертиза – це дослідження та тлумачення фактів і явищ незалежними компетентними фахівцями з використанням спеціальних, специфічних знань.

Андрогоги беруть участь у різних видах експертизи, яка проводиться в ході атестації навчальних закладів або педагогічних кадрів, при започаткуванні та підведенні підсумків експериментальної роботи тощо. Таким чином, професіоналізм андрогога визначається наявністю необхідних знань та компетентностей для проведення експертної діяльності. Актуальність функції експерта зростає у зв'язку з посиленням розмаїття освітніх практик, введенням великої кількості інновацій. Андрогог-експерт має дати кожному з виявлених аспектів того чи іншого явища професійну компетентну оцінку.

Андрогог-модератор відіграє роль посередника, допомагає групі в постановці мети та визначенні шляхів її ефективного досягнення.

Термін «модерація» походить від італійського «moderare» – пом'якшення, помірність, утримання. У Ватикані модератор указував на суттєві частини виступу Папи.

Модерація в сучасному розумінні – це сукупність технологій і методів щодо організації взаємодії в групі, спосіб системного, структурованого проведення семінару або наради з метою залучення учасників до вироблення рішень, плану дій, підведення підсумків стосовно проблеми, яка обговорюється.

Необхідність опанування андрогогами функції модерації зумовлена тим, що завдання, які ставляться перед освітянами стають все більш комплексними,

компетентності окремих співробітників для їх вирішення може бути недостатньо, тому групова робота набуває популярності. Це віддзеркалює один із принципів андрагогіки: доросла людина уникає ситуацій, у яких може виявити некомпетентність. Групова робота дозволяє вирішувати проблеми колегіально. Модерація в групі дозволяє досягти мети із залученням творчого, професійного потенціалу кожного учасника.

Модерація відрізняється від фасилітації. При роботі в групі фасилітатор, як правило, не планує структуру взаємодії учасників, проте реагує на перебіг дискусії, орієнтуючись на власні навички взаємодії з групою. Модератор заздалегідь розробляє сценарій процесу модерації, використовує методи, які дозволяють групі ухвалити рішення, виробити чіткий план дій. Отже, фасилітація спрямована на взаємодію, комунікацію, а модерація – на продукт.

Як правило, діяльність андрагога-модератора в групі складається з трьох етапів: вступу (постановка проблеми, ознайомлення з правилами роботи), робочого етапу (постановка ключових питань, послідовність певних дій, візуалізація), заключного етапу (представлення та фіксація результатів).

Андрагог-модератор сприяє тому, щоб увага групи концентрувалась на сутності проблеми, учасники подолали побоювання, негативну реакцію стосовно нової проблеми, сприйняли ухвалені рішення, мали більшу мотивацію до діяльності.

Андрагог-менеджер бере участь в управлінні професійним розвитком педагогів. При цьому він використовує весь комплекс менеджменту: визначає стратегію, ставить мету, планує, організує, визначає та аналізує результати, створює та вдосконалює організаційну культуру. У діяльності андрагога-менеджера виявляються також ознаки кадрового менеджменту та управління людськими ресурсами. Для забезпечення якості післядипломної освіти андрагог-менеджер залучає висококваліфіковані кадри, мотивує професорсько-викладацький склад до роботи з дорослою аудиторією педагогів, надає необхідні роз'яснення, сприяє розвитку їхньої андрагогічної компетентності.

Для того, щоб менеджмент був ефективним, андрагог здійснює персоніфікований облік потенційної аудиторії педагогів, диференціює їх за

освітніми запитами, віком, стажем, атестаційними категоріями, рівнем професійного розвитку тощо. На цій основі він планує графіки навчання певної категорії педагогів на курсах підвищення кваліфікації, залучення їх до науково-методичної роботи в міжкурсовому періоді, складає та подає до затвердження вченою радою диференційовані варіанти навчальних планів та плани заходів між курсового періоду, добирає навчальні матеріали тощо.

Важливою складовою діяльності андрагога-менеджера є завчасне планування матеріальних і фінансових ресурсів, не обхідних для організації професійного розвитку педагогів.

Андрагог-менеджер має подавати приклад управлінської культури в організації заходів, володінні змістом та технологіями роботи з педагогами, спілкуванні, дотриманні норм професійної етики.

Діяльність *андрагога-супервізора* по відношенню до педагога спрямована на аналітичне та дослідницьке поєднання практичної педагогічної діяльності з навчанням, допомогу в поєднанні теоретичних знань з практичними вміннями.

Супервізія – професійно орієнтована позиція допомоги з урахуванням вимог робочої ситуації, співпраця, в ході якої той, хто навчається, отримує можливість рефлексії власних думок, ставлень, утруднень, розширення теоретичних уявлень, визначення шляхів подальшої діяльності.

На початковому етапі аудиторія буває неготовою до дискусій, сподівається на позитивний зворотній зв'язок, окремі дорослі потребують підтримки. Андрагог-супервізор сприймається в цьому випадку як авторитет, рольова модель.

Загальна мета супервізії – спонукати педагогів до професійного розвитку, більш глибокого опанування професійної діяльності на рівні сучасних вимог. Супервізія дозволяє актуалізувати здобутки досвіду практичної діяльності педагога, співвіднести теоретичні знання з освітньою практикою, виявити власне ставлення до фактів та явищ, здійснювати пошук альтернативних рішень.

У супервізії обов'язкова співпраця, в ході якої більш та менш досвідчений професіонали, або ті, хто має рівний досвід, можуть описати та проаналізувати власну діяльність в умовах конфіденційності.

Андрагог-тьютор – це фахівець системи освіти дорослих, який організує самостійне навчання за індивідуальною траєкторією, створює необхідні умови для реалізації індивідуальної освітньої програми дорослого, який навчається, в тому числі, в дистанційній освіті.

Тьютор – від англ. tutor, – консультант, викладач, який розробляє індивідуальні освітні програми, супроводжує індивідуальний процес навчання.

Традиційно в системі підвищення кваліфікації акцент робиться на навчанні вчителів, дуже часто при цьому не враховуються виклики часу, не створюються передумови для рефлексії. Андрагог-тьютор робить акцент на рефлексії, яка уможлиблює усвідомлення педагогами власних освітніх потреб і самостійне визначення ними змісту та форм і термінів навчання. Під патронатом андрагога-тьютора педагоги осмислюють власні навчальні можливості та перспективи професійного розвитку, вибудовують індивідуальну освітню програму.

Андрагог-тренер – це фахівець із практичного навчання персоналу за технологією тренінгу. Крім загально-професійних знань, він повинен мати підготовку щодо специфіки проведення тренінгу, відпрацювання конкретних умінь. Важливою складовою цієї діяльності є здатність до надихання на успіх, на пошук нових нестандартних рішень. Разом з аудиторією тренер «проживає» новий досвід, отримує натхнення від досягнення мети. Тому становлення андрагога-тренера – це нові професійні вміння, нові особистісні якості, які потім проектуються на успіх групи в процесі тренінгу.

Для реалізації місії та функцій андрагогів важливо, щоб була створена вертикаль взаємодії ОІППО з методичними кабінетами та методичними об'єднаннями вчителів. Тому особливу увагу ми приділили підготовці такої важливої ланки андрагогів, як методисти методичних кабінетів, керівники методичних об'єднань, творчо працюючі вчителі – всі вони на різних рівнях

беруть участь в освіті колег, тобто, працюють з аудиторією дорослих. Для проведення роботи на місцях (у методичних об'єднаннях, школах як організаціях, які навчаються) ми підготували їх як тренерів, консультантів, експертів, тьюторів. Це зумовлено тим, що інститут має обмежені ресурси для охоплення безперервною освітою в міжкурсовий період декількох десятків тисяч педагогічних працівників області. Крім того, у новому Положенні про методичні кабінети (центри) зазначено, що професійний розвиток педагогічних кадрів у міжкурсовий період має стати провідним напрямом їхньої діяльності. Усі ці категорії, підготовлені у проектах професійного розвитку, отримують сертифікати. Це новий тип професійних об'єднань педагогів, нова професійна спільнота, яка підготовлена для проведення науково-методичної роботи на місцях.

Таким чином, реалізується дуже важлива умова: професійний розвиток педагогів має забезпечуватись наступністю діяльності андрагогів в інституті, методичних кабінетах та методичних об'єднаннях. Це означає, що інститут розробляє відповідні моделі, спеціальні програми і надає рекомендації та матеріали щодо методології, змісту та технологій безперервної освіти педагогів у міжкурсовий період, а співвиконавцями цих програм є методичні кабінети та методичні об'єднання.

Зауважимо, що у традиційне поняття науково-методичної роботи ми вкладаємо сучасний, новий смисл і розуміємо її як форму реалізації безперервної освіти педагогів у міжкурсовий період.

Отже, визначення місії та функцій андрагогів сприяло новому осмисленню взаємодії у професійних спільнотах, забезпеченню поступу до якості післядипломної педагогічної освіти на засадах андрагогіки.